

*Шевченко Т. В.,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

Анотація. Запропоновано форми запобігання насильницьким злочинам проти власності, а також механізм формування й корегування державних програм боротьби з насильницькими посяганнями проти власності громадян, що сприятиме забезпеченню ефективності їх реалізації.

Ключові слова: насильницькі посягання проти власності, громадські місця, громадський порядок, державна програма, запобігання злочинам проти власності.

Постановка проблеми. Україна головним своїм пріоритетом, найвищою соціальною цінністю визнала людину, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпеку. Важлива роль у захисті людини, її прав і свобод від протиправних, а ще найперше – насильницьких посягань проти власності належить органам внутрішніх справ. Саме тому вчинення злочинів проти власності громадян не лише підриває засади правової держави, перешкоджає побудові громадянського суспільства, а й сприяє деформації правосвідомості громадян, морально розбещує суспільство, що вкрай негативно позначається на ефективності діяльності щодо мінімізації рівня злочинності в Україні.

Розвиток криміногенних явищ в Україні пов'язується з негативними процесами, які відбуваються в економіці й ідеології держави. З розвитком людства діяльність, яка здійснюється у сфері охорони правопорядку, зокрема й у громадських місцях, зазнала значних змін. Найважливішою серед них є та, що заходи кримінального покарання почали співвідноситись із заходами запобігання злочинам, до того ж у багатьох країнах світу, зокрема й в Україні, цим заходам надають пріоритетне значення. Уперше проблему запобігання злочинам, у тому числі проти власності громадян, підняв один із засновників кримінології – італієць Ч. Беккарія в книзі «Про злочини та покарання», що вийшла друком у 1764 р. Гостро реагуючи на несправедливість, він завжди керувався ідеалами гуманізму й справедливості, розглядав щастя людини як кінцеве благо, до якого має прагнути будь-яке суспільство, у тому числі й шляхом прийняття гуманних законів. І нині величаво звучать його слова: «Нигде еще законы не написаны бесстрастным исследователем человеческой природы, который направил бы деятельность людской массы к единой цели и постоянно имел бы ее в виду, а именно: возможно большее счастье для возможно большего числа людей».

Переконливість і правота ідей і поглядів Ч. Беккарія, викладених у трактаті «Про злочини та покарання», виявилась у безпосередньому їх впливі на законодавство багатьох держав. Багато з них втілювались у законах та інших нормативних актах ще за часів життя автора. Трактат Ч. Беккарія «Про злочини та покарання» досі являє собою цінність для всього людства, оскільки сповідує ідеали гуманізму, добра й справедливості в настільки складній та надзвичайно тонкій і делікатній сфері людського життя, якою є проблема злочинів і покарань, що ста-

новить ядро однієї з глобальних проблем людства – проблеми боротьби зі злочинністю [1, с. 143–144].

Запобігання злочинам проти власності на сучасному етапі розвитку держави розглядається в кримінологічних працях багатьох вітчизняних учених, а саме М.І. Бажанова, О.М. Бандурки, І.М. Даньшина, О.М. Джужі, А.Ф. Зелінського та інших. Однак нейтралізація причин та умов вчинення злочинів проти власності в громадських місцях потребує використання як загальносоціальних заходів протидії цій групі злочинів, так і спеціально-кримінологічних заходів, що застосовуються саме підрозділами Національної поліції України задля запобігання вчиненню цієї групи злочинів.

Мета статті – визначити основні заходи запобігання зазначеній групі злочинів у громадських місцях та зосередити увагу на поняттях «громадські місця» й «громадський порядок», які є взаємозалежними та взаємозумовленими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Субординація понять «громадські місця» та «громадський порядок» передбачає поширення на поняття «громадські місця» терміна «громадський порядок». Так, необхідність застосування сутності поняття «громадські місця» набуло актуальності з 1960-х рр. у зв'язку з розробкою поняття громадського порядку. Зокрема, перше стало означальною ознакою другого. Характеризуючи громадські місця, учені називали різні істотні ознаки, які, на їх переконання, відображають предметний зміст цього поняття. Зокрема, Н.Ф. Кузнєцова розглядала громадський порядок як закріпленій у нормах права й моралі певний порядок відносин у громадських місцях [2, с. 76]. Подібні за змістом висловлювання містяться в працях інших науковців: з громадськими місцями пов'язувалось виникнення правовідносин з охорони громадського порядку [3, с. 123].

Правове регулювання визначення громадських місць регламентується деякими нормативними актами, у яких переважно міститься їх орієнтовний перелік. Так, у Законі України «Про заходи щодо попередження вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» громадське місце розуміється як частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, доступної чи відкритої для населення вільно або за запрошенням, або за плату, постійно, періодично, час від часу, у тому числі під'їзди, підземні переходи, стадіони [4].

У свою чергу в Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» також надається орієнтовний перелік громадських місць: вулиці, майдани, залізничні вокзали, аеропорти, морські й річкові порти, місця компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів [5].

У процесі адміністративно-правового регулювання термін «громадські місця» використовується для просторового позначення території виникнення та дії правовідносин, що становлять зміст громадського порядку, який є складником пра-

впорядку в державі. Як зазначає Г.О. Пономаренко, охорона громадського порядку здійснюється з метою запобігання правопорушенням, створення необхідних умов для реалізації прав, виконання обов'язків та задоволення інтересів усіх і кожного, для спокійної праці й відпочинку громадян [6, с. 227].

Серед осіб, від яких можна очікувати вчинення насильницьких посягань на власність і на особу власника в громадських місцях, можна виділити такі групи:

1) підозрювані чи обвинувачені, які залишаються на період досудового розслідування на волі без оперативного контролю з боку Національної поліції України;

2) особи, які прибувають до місця постійного проживання після відбуття покарання з місць позбавлення волі або умовно-достроково звільнені, умовно засуджені, а також засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі;

3) особи, раніше не судимі, проте щодо яких є інформація, що вони схильні до вчинення насильницьких злочинів проти власності громадян або готують їх вчинення;

4) особи, яким на момент досудового розслідування обрано запобіжний захід «домашній арешт», не пов'язаний із застосуванням до підозрюваного електронного засобу контролю (електронного браслета, трекера чи ретранслятора тощо) відповідно до Наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження положення про порядок застосування електронних засобів контролю» від 9 серпня 2012 р. № 696 [7].

Сьогодні багато осіб, яким на момент досудового розслідування обрано запобіжний захід «особисте зобов'язання», залишаючись на волі, продовжують злочинну діяльність. З подібними особами доцільно проводити активну індивідуально-попереджувальну роботу. У разі ж неможливості чи неефективності виправлення підозрюваної особи необхідно сприяти тому, щоб такій особі було обрано більш суворий запобіжний захід. Водночас навряд чи можна погодитися з окремими авторами, які вважають, що в таких випадках обов'язковим є взяття під варту.

Попередження грабежів і розбійних нападів у громадських місцях має такі основні цілі: забезпечення стримування злочинності й нейтралізації її негативних наслідків; протидію криміногенним процесам у суспільстві, усунення обставин, що сприяють здійсненню грабежів і розбоїв; індивідуальний профілактичний вплив щодо конкретних осіб.

Система заходів попередження злочинності обов'язково включає правові заходи, такі як виявлення, розкриття, розслідування злочинів; виконання кримінального покарання; по-стпенітенціарний контроль, допомога в соціальній адаптації й ресоціалізації злочинців тощо, застосування кримінальної відповідальності та покарання; вплив загрози покарання з метою попередження злочинів, норми, що стимулюють до дій, перешкоджають або припиняють вчинення злочину (добровільна відмова від злочину, необхідна оборона, затримання злочинця тощо), удосконалення правової основи самої профілактики. До арсеналу правових заходів кримінологи відносять комплексні законодавчі акти про профілактику злочинів, подолання ентропії (невизначеності) кримінально-правових заборон тощо [8, с. 84].

Водночас жодна система попередження злочинів не може обійтись без технічних засобів. Оснащення правоохоронних органів новітніми технологіями забезпечує якісно новий рівень боротьби зі злочинністю. Упровадження нових технічних засобів, систем і технологій підвищує можливості виявлення злочинів, їх запобігання, документування, розкриття й розслідування. На жаль, сьогодні працівники органів внутрішніх справ не

мають достатніх бюджетних, фінансових та матеріальних можливостей щодо задоволення цих потреб, що досить негативно впливає на загальний рівень попередження злочинності в цілому та корисливо насильницьких злочинів зокрема. Крім того, навіть за суттєвого збільшення фінансування на утримання правоохоронних органів, їх чисельності й оснащеності рівень насильницької злочинності проти власності зростає, сьогодні вона набуває ще більших масштабів.

Також варто погодитися з думкою Н.О. Овчарик, яка під спеціальними заходами запобігання насильницьким посяганням на власність громадян, що вчиняються в громадських місцях, розуміє заходи, спеціально спрямовані на усунення або мінімізацію причин та умов, які сприяють чи полегшують вчинення таких злочинів, у тому числі заходи, пов'язані з впливом на осіб, які вчинили або мають намір вчинити злочин, що вживаються переважно органами внутрішніх справ України на підставі професійних знань, у тому числі з використанням спеціальних сил і засобів [9, с. 462].

Зазвичай політика держави в будь-якій сфері реалізується прийняттям відповідних програм. Важливим моментом для загальносоціального запобігання злочинності є те, що за останні 10 років було прийнято декілька програм у сфері протидії злочинності, наприклад Комплексну програму профілактики злочинності на 2001–2005 рр., затверджену Указом Президента України від 25 грудня 2000 р., Комплексну програму профілактики правопорушень на 2007–2009 рр., затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1767. На сьогодні, зокрема, існує затверджене Рішення виконавчого комітету Бабушкінської районної у місті Дніпропетровську ради «Про Комплексну програму профілактики злочинності у Бабушкінському районі на 2012–2015 роки» від 27 липня 2012 р. № 336 [10].

Завдання, спрямовані на досягнення мети, визначеної паспортом бюджетної програми, спрямовуються насамперед на такі дії: ослаблення дії криміногенних факторів і створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинності; організацію ефективної протидії морально-психологічній деградації молоді; недопущення втягнення в злочинну діяльність неповнолітніх, витіснення злочинності із суспільного життя; удосконалення й підвищення ефективності роботи, пов'язаної із забезпеченням профілактики злочинності; надання правоохоронним органам усебічної допомоги в матеріально-технічному та фінансовому забезпеченні заходів із профілактики й боротьби зі злочинністю; залучення до виконання програми громадян, зокрема громадських помічників, дільничних інспекторів міліції, активістів громадських формувань з охорони громадського порядку; інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і населення з питань профілактики злочинності.

Проте в жодній із зазначених програм не було затверджено окремий розділ, присвячений боротьбі зі злочинами майнової спрямованості, зокрема й насильницького характеру. Тому пропонуємо задля більш ефективної протидії злочинам майнової спрямованості, зокрема й насильницького характеру, розробити програми на загальнодержавному та територіальному рівнях. У цьому контексті вважаємо за доцільне прийняти загальнодержавну програму боротьби зі злочинами майнової спрямованості, зокрема й насильницького характеру, на 2016–2020 рр., а також довгострокову, терміном на 10 років, із подальшим затвердженням Президентом України. У цій програмі варто передбачити окремим розділом заходи щодо вдосконалення чинного законо-

давства у сфері боротьби зі злочинами майнової спрямованості, а також реструктурувати й провести координацію всього спектра правоохоронних сил, формування професійного прошарку сил правопорядку та оперативних підрозділів, удосконалити науково-методичне забезпечення. Після чого в подальшому на відомчому рівні пропонуємо розробити та прийняти нормативні акти (програми) з організації діяльності та взаємодії органів влади й місцевого самоврядування з оперативними підрозділами правоохоронних органів України щодо запобігання вчиненню корисливо насильницьких злочинів проти власності.

Зазначений механізм формування державних програм боротьби зі злочинністю, у тому числі насильницькими злочинами проти власності, має бути не статичним, а динамічним, тобто повинен постійно проводитись моніторинг стану громадського правопорядку, оцінюватись його рівень; відповідно, за зростання рівня корисливо насильницької злочинності проти власності загалом і в громадських місцях зокрема мають виявлятися причини цього, вноситись відповідні корективи до завдань державних програм боротьби зі злочинністю й засобів їх виконання. Отже, мається на увазі механізм формування та корегування державних програм боротьби зі злочинністю, одним із розділом яких повинен бути розділ, присвячений боротьбі з насильницькими посяганнями на власність громадян в Україні.

Висновки. Таким чином, можна надати пропозицію щодо визначення поняття «запобігання Національною поліцією України насильницьким посяганням проти власності громадян, які вчиняються в громадських місцях»: особливий вид діяльності служб, підрозділів і працівників органів внутрішніх справ у системі Міністерства внутрішніх справ України, що здійснюється в межах їхньої компетенції, щодо запобігання або припинення цієї категорії злочинів, виявлення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, вживання заходів щодо усунення таких обставин, впливу на осіб зі стійкою протиправною, а іноді й агресивною поведінкою задля запобігання недопущення насильницьких злочинних діянь у громадських місцях. Сьогодні система запобігання злочинам України потребує подальшого розвитку й удосконалення, а саме на рівні визначення правових основ цієї діяльності, кола суб'єктів, їх класифікації, постійного поглиблення наукового знання працівниками правоохоронних органів, дослідження рівнів попереджувальної діяльності, оперативного реагування. Також лише в сукупності соціальних, економічних, психологічних та інших засобів попереджувальна діяльність здатна вирішити нагальні проблеми сьогодення.

Література:

1. Панов Н.И. Чезаре Беккариа и его знаменитый трактат «О преступлениях и наказаниях» / Н.И. Панов // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1(2). – С. 277–310.
2. Кузнецова Н.Ф. Уголовная ответственность за нарушение общественного порядка / Н.Ф. Кузнецова. – М.: Госюриздат, 1963. – 170 с.
3. Петров Д.В. Громадські місця як підстава територіальної класифікації грабежів і розбоїв, що вчиняються неповнолітніми /

Д.В. Петров // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 4. – С. 120–124.

4. Про заходи щодо попередження вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 565.
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 1 серпня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 338.
6. Пономаренко Г.О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади : [монографія] / Г.О. Пономаренко. – Х.: ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. – 370 с.
7. Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 серпня 2012 р. № 696 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12>.
8. Овчарик Н.О. Напрямки діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання викраденням чужого майна з автомобілів / Н.О. Овчарик // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2013. – № 1. – С. 459–464.
9. Козлюк Л.В. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження грабежів та розбійних нападів у громадських місцях / Л.В. Козлюк // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матер. міжнарод. наук.-прак. конф. (м. Запоріжжя, 5 листопада 2010 р.) : в 3 ч. – Запоріжжя, 2010. – Ч. 2. – С. 82–86.
10. Про затвердження Комплексної програми профілактики злочинності у Бабушкінському районі на 2012–2015 р. : Рішення виконавчого комітету Бабушкінської районної у місті Дніпропетровську ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docs.google.com/document/preview?hgd=1&id=1AmKEe8fiVnaFxFxPoi4KFNysVGounYwhEJewcqhI9r70&pli=1>.

Шевченко Т. В. Отдельные вопросы предотвращения насильственных преступлений против собственности, совершаемых в общественных местах

Аннотация. Предложены формы предотвращения насильственных преступлений против собственности, а также механизм формирования и корректировки государственных программ борьбы с насильственными посягательствами против собственности граждан, что будет способствовать обеспечению эффективности их реализации.

Ключевые слова: насильственные посягательства против собственности, общественные места, общественный порядок, государственная программа, предотвращение преступлений против собственности.

Shevchenko T. Specific issues of prevention of violent crimes against property committed in public places

Summary. The proposed form of prevention of violent crimes against property, as well the mechanism of formation and adjustment of the state programmers of countering violent attacks against its own citizens, that will promote the effectiveness of their implementation.

Key words: violent attacks against property, public places, public order, state program, prevention of crimes against property.